

Tenslotte vragen de lezers zich wellicht af: welke dagvlinders zijn er daar in Barendrecht zoal te zien? De laatste jaren zijn enkele polders in de omgeving omgevormd tot natuurgebied. Er is wat discussie over hoe succesvol dit gedaan is, maar er worden in ieder geval ook vlinders waargenomen. De laatste weken zag ik in vrij grote aantallen het klein koolwitje en het icarusblauwtje. Daarnaast in kleinere aantallen: het bruin blauwtje, boomblauwtje, bont zandoogje, kleine vos, dagpauwoog, citroenvlinder. Vorig jaar kregen we hier ook bezoek van een aantal oranje luzernevlinders. Een opvallende recente verschijning was een kleine vuurvlinder die zich onze tuin de nectar van de Spaanse margrietten goed liet smaken.

Bijzonderheden in het nachtvlinderseizoen 2020   Gerrit Tuinstra

Oktober is zo ongeveer de maand dat het weer tijd is om de waarnemingen van het afgelopen seizoen – hoewel dat natuurlijk nog niet helemaal afgelopen is – digitaal te verwerken. Dit jaar ben ik hier al in het begin van de maand mee begonnen. En nu, eind oktober, zijn de meeste waarnemingen verwerkt. Alleen de waarnemingen van een dag mijnen zoeken en de laatste keer smeren zijn nog niet ingevoerd, alsook – uiteraard – de waarnemingen die de komende tijd nog gedaan zullen worden.

Tot nu toe beslaat de tabel met waarnemingen circa 4.600 regels. In Excel kun je met een paar klikken een lijst van unieke soorten maken en daaruit blijkt dat ik tot nu toe dit jaar 770 soorten waargenomen heb. Het overgrote deel van de waarnemingen bestaat uit nachtvlinders en de soortenlijst bestaat voor circa 54% uit macronachtvlinders. Overigens is een van mijn weinige dagvlinderwaarnemingen wel een hele mooie; een scheefbloemwitje (*Pieris mannii*), foeragerend op de verbena in eigen tuin, op 29 juni.

Het gros van de waarnemingen is gedaan in het Lauwersmeer. Daarnaast werd er dit jaar – vooral met de lamp – geïnventariseerd op een aantal andere locaties, waaronder in (de omgeving van) Beetsterzwaag. Eigenlijk alle gebieden leverden interessante waarnemingen op! Het seizoen kwam laat op gang, door het vrij koude voorjaar. Zeker in het Lauwersmeergebied viel het in het voorjaar tegen, meestal vanwege de noordenwind. In dit artikel worden de waarnemingen van een aantal interessante macronachtvlindersoorten kort toegelicht.

Pharmacis lupulina – slawortelboorder

Tot 2020 had ik deze wortelboorder slechts twee keer waargenomen. Een keer in het zuiden van Limburg en in 2018 in het Lauwersmeer. Het afgelopen seizoen werden twee exemplaren op licht gevangen, op 18 en 21 mei, in het Lauwersmeer.

Sesia bembeciformis – gekraagde wespvlinder (**Foto: zie pag. 24**)

Wespvinders worden maar weinig in het veld waargenomen. Met een beetje geluk zie je er een keer een op een bloem zitten. Een goede manier om wespvlinders te inventariseren is door te werken met kunstmatige feromonen, de stoffen die de vrouwtjes verspreiden om de mannetjes te lokken. Voor de meeste soorten zijn die

feromonen te verkrijgen, maar tot voor kort was dit voor *S. bembeciformis* niet het geval. Dit jaar is er door een aantal personen gewerkt met het pas ontwikkelde feromoon van deze soort. En dat leverde succes op, in verschillende delen van Nederland. Zelf ving ik de vlinders bij Drachten en nabij Wolvega, op resp. 21 juni en 12 juli. In het verleden werd *S. bembeciformis* als zeldzame soort beschouwd. Dat dit niet zo is bleek de afgelopen jaren al, toen op allerlei plekken gezocht is naar (oude) uitvlieggaten van de vlinders, onderin wilgenstammen. En nu blijkt ook aan de hand van de feromoonvangsten dat de soort op allerlei plekken voorkomt.

Sphinx pinastri – dennenpijlstaart

De dennenpijlstaart is geen zeldzaamheid in onze provincie, althans niet op bosrijke plekken waar dennen voorkomen. In het Lauwersmeer zie ik deze pijlstaart in hele kleine aantallen (slechts drie exemplaren in het afgelopen seizoen), maar in Beetsterzwaag werden juist erg veel exemplaren waargenomen, bijvoorbeeld circa 40 exemplaren op 13 juni en zelfs 60 exemplaren op 26 juni. De dennenpijlstaart heeft een lange vliegtijd. Dit jaar verscheen het eerste exemplaar op 9 mei op mijn witte laken en het laatste op 11 augustus.

Andere interessante pijlstaarten die waargenomen werden zijn de windepijlstaart (*Agrius convolvuli*) (**Foto: zie pag. 23**) en de walstropijlstaart (*Hyles gallii*) (**Foto: zie pag. 24**). Het eerste exemplaar van de windepijlstaart werd op licht gevangen op 14 augustus, in het Lauwersmeer. Op 23 en 27 augustus werden in totaal drie windepijlstaarten foeragerend op teunisbloem waargenomen, tijdens het ‘smeren’, ook in het Lauwersmeer. Hier werd op zowel 10 als 12 augustus ook de prachtige walstropijlstaart waargenomen, beide op licht.

Cleorodes lichenaria (korstmosspanner)

Een nieuwkomer in het Lauwersmeer is *C. lichenaria*. Een vrij kleine en fraai getekende spanner, die gerekend wordt tot de (veelal lastige) spikkelspanners. Het is een soort die tegenwoordig vrijwel nergens in Nederland waargenomen wordt, althans buiten de Noord- en Zuid-Hollandse duinen! Mogelijk is het exemplaar uit het Lauwersmeer over komen vliegen van Schiermonnikoog. Daar zijn namelijk dit jaar ook twee exemplaren gezien, getuige de meldingen op het invoerportaal waarneming.nl (17 juli en 8 augustus). Mogelijk is hier een populatie aanwezig en wie weet ook al voor langere tijd. Opletten dus, de komende jaren!

Macaria brunneata (bosbesbruintje)

Het belangrijkste verspreidingsgebied van deze bruine spanner ligt op de Veluwe. Daarbuiten wordt deze vlinder – in ieder geval van oudsher – veel minder gezien, hoewel ze in bepaalde jaren ook elders veel waargenomen zijn, bijvoorbeeld in 2009. Ook dit jaar werden weer exemplaren ver buiten de Veluwe gezien, bijvoorbeeld op 13 juni in Beetsterzwaag en 15 juni in Lauwersoog. Bosbes, vooral blauwe bosbes, is de voornaamste of wellicht enige voedselplant van de vlinder.

Jodis putata (Spaansgroene zomervlinder)

Ook *J. putata* is een soort waarvan het hoofdverspreidingsgebied op de Veluwe ligt en waarvan de voedselplant bosbes is. In 'Het Nachtvlinderboek', recent verschenen, wordt voor *J. putata* aangegeven dat waarschijnlijk alleen blauwe bosbes benut wordt als waardplant. In mei had ik contact met Jeroen Voogd, de schrijver van het boek. De vraag aan hem was of ook rode bosbes een voedselplant zou kunnen zijn voor deze soort. Dit omdat in Beetsterzwaag, waar al jaren een populatie voorkomt, in hoofdzaak rode bosbes groeit en blauwe bosbes in veel mindere mate.

Jeroen nam de proef op de som, op 14 mei j.l. Hij plaatste vrouwtjes (van een populatie op de Veluwe) in een kweekkooi met daarin een tak blauwe bosbes en een tak rode bosbes. Het resultaat was dat de vlinders alleen eitjes afzetten op de blauwe bosbes. Vervolgens werd de tak blauwe bosbes verwijderd uit de kweekkooi, waarna de vlinders alleen nog maar eitjes afzetten op het gaas van de kooi, en dus niet op de rode bosbes! Dit zou kunnen betekenen dat inderdaad alleen blauwe bosbes voedselplant is.

Het advies van Jeroen was om hetzelfde te gaan doen, met vlinders uit de populatie van Beetsterzwaag. Dat lukte op 18 mei. Hierbij was het resultaat dat er twee eitjes afgezet werden op de blauwe bosbes en zeven op de rode bosbes. Waarschijnlijk is dus toch ook rode bosbes een voedselplant en zijn er regionale of lokale verschillen tussen de populaties, voor wat betreft keuze van de voedselplant. Er is overigens nog geen zekerheid verkregen a.d.h.v. dit experiment, want er is niet verder 'gekweekt' met de eitjes op de rode bosbes.

Melanthia procellata (witvlekbosrankspanner)

In 2018 werden in het Lauwersmeer drie exemplaren van deze fraaie spanner waargenomen. De vraag was toen nog waar ze vandaan gekomen waren, omdat (mij) bosrank helemaal niet bekend was uit het Lauwersmeergebied en dit de enige voedselplant is. Zwervers was een optie, echter met drie exemplaren was dit niet een heel aannemelijke. In 2019 werd dit mysterie (waarschijnlijk) opgehelderd, toen ik toch een flinke groeiplaats van bosrank aantrof, in het gebied. Blijkbaar bevindt zich hier een populatie van de soort, want ook dit jaar werden weer exemplaren waargenomen, op 18 en 21 mei.

Eupithecia haworthiata (bosrankdwergspanner)

Op de bij de vorige soort genoemde vindplaats van bosrank, in het Lauwersmeer, werd in 2019 de bosrankdwergspanner aangetroffen. Eveneens een soort die uitsluitend bosrank als voedselplant heeft, en daarmee – zeker van oudsher – in hoofdzaak in Limburg voorkomt. Overigens worden er de laatste jaren ook regelmatig zwervers ver buiten Limburg gemeld en zijn er ook (kleine) populaties in tuinen of andere groeiplekken van (verwilderde) bosrank. Op 13 juni verscheen er een exemplaar in Beetsterzwaag op het witte laken verscheen. Ook dit zal een zwerver zijn geweest, omdat er voor zover bekend in de Beetsterzwaagse bossen nergens bosrank groeit.

Perizoma bifaciata (donkere ogentroostspanner)

De donkere ogentroostspanner is landelijk een behoorlijke zeldzaamheid. In het Lauwersmeer ving ik eerder slechts één exemplaar en op 23 juli j.l. het tweede. Rode ogentroost, de voedselplant van de vlinder, komt in het gebied op een aantal plekken voor. Tot op heden konden de rupsen echter nog niet worden gevonden.

Costaconvexa polygrammata (walstrospanner)

Deze fraaie spanner is (de laatste decennia) vooral bekend van de Veluwe, de provincie Drenthe en het zuidoosten van Friesland. De vangst van een nagelvers exemplaar, het eerste voor het Lauwersmeergebied, op 4 september, is dus ver van het bekende verspreidingsgebied. In de graslanden in het gebied groeien verschillende walstrosoorten, dus het is de komende jaren opletten op deze soort. Wie weet krijgt de vlinder hier een populatie.

Leucodonta bicoloria (tweekleurige tandvlinder) (Foto: zie pag. 22)

Deze prachtige tandvlinder is vrij schaars in Nederland en komt verspreid voor, vooral in de oostelijke helft van het land. Schiermonnikoog is het enige Waddeneiland waar de vlinder waargenomen is. In Beetsterzwaag heeft de vlinder een goede populatie, wat ook dit jaar weer bleek. In totaal werden circa 35 exemplaren waargenomen, allen op licht, op vijf verschillende avonden, in de periode van 9 mei tot en met 26 juni.

Odontotia carmelita (berkentandvlinder) (Foto: zie pag. 24)

Jaren geleden werd deze vlinder aangetroffen rond de golfbanen van Lauswolt. Toen werden meerdere exemplaren in een seizoen waargenomen. Om na te gaan of de soort nog steeds in het gebied aanwezig is, werd dit voorjaar opnieuw een paar keer geïnventariseerd in het gebied. Op 20 april werd slechts een enkel exemplaar waargenomen. Deze in Nederland behoorlijk zeldzame vlinder heeft berk als voedselplant. Blijkbaar stelt de vlinder hoge eisen aan zijn leefomgeving, want berk is natuurlijk in heel veel gebieden een zeer algemeen voorkomende boom.

Lithosia quadra (viervlakvlinder) (Foto: zie pag. 22)

Deze grootste soort onder de 'korstmosbeertjes' staat te boek als trekvlinder. De laatste jaren wordt de vlinder echter vrij regelmatig waargenomen en waarschijnlijk vindt er voortplanting plaats in ons land als gevolg van de zachte winters. Ook in Friesland wordt deze prachtige vlinder zo nu en dan gezien. De mannetjes en vrouwtjes verschillen sterk qua uiterlijk. Vrouwtjes hebben twee donker stippen op de bovenzijde van de voorvleugels, de mannetjes hebben dit niet. Zowel te Lauwersoog als Beetsterzwaag werd de vlinder gezien dit jaar, op resp. 22 juli en 10 augustus.

Eublemma purpurina (prachtpurperuiltje)

Deze ongekend mooie vlinder werd pas in 2015 voor het eerst in Nederland waargenomen, in de provincie Zeeland. In de jaren daarna werd de vlinder vaker waargenomen en breidde de soort zich uit over het land. Het eerste exemplaar in onze provincie werd gezien in 2018, op Vlieland. In datzelfde jaar werd ook het eerste Groninger exemplaar gezien, in het oosten van de provincie. Op 12 augustus j.l. verscheen het eerste exemplaar voor het Lauwersmeer op het laken, in de vroege ochtend. De vlinder is vrij klein, maar niet te verwarren met andere soorten, door z'n fraaie paarse tekening. Het exemplaar op 12 augustus was een vers exemplaar, in tegenstelling tot een exemplaar dat op 4 september waargenomen werd, op vrijwel dezelfde plek als het eerdere exemplaar. Mogelijk bevindt er zich op deze locatie een (kleine) populatie. Dit zal de komende jaren blijken. Aan de voedselplant zal het overigens niet liggen, want de rupsen leven op diverse distelsoorten!

Catocala fraxini (blauw weeskind) (Foto: zie pag. 23)

In 2018 werd in het Lauwersmeer het eerste blauwe weeskind waargenomen. De vraag was toen nog of er een (beginnende) populatie in het gebied zou voorkomen. Dit bleek al in 2019 zo te zijn, met vier waargenomen exemplaren. Het afgelopen seizoen heb ik in totaal 13 exemplaren waargenomen, op acht verschillende avonden/nachten. Bijzonder was de avond van 14 augustus, toen vier exemplaren op het witte laken verschenen. Het blauwe weeskind is van veraf (in de lucht) al goed te herkennen, door zijn 'drukke' vlucht en zeer grote formaat. Ook deze soort stond vrij tot recent te boek als echte trekvlinder, maar ook hiervoor geldt dat er momenteel op een aantal plekken in het land vaste populaties aanwezig zijn, mogelijk als gevolg van de zachte winters.

Overigens was 2020 niet alleen voor het blauwe weeskind een goed jaar, maar ook voor het rood weeskind (Foto: zie pag. 23) alsook het karmozijnrood weeskind, waarvan ik resp. 55 en 9 exemplaren noteerde. De meeste exemplaren verschenen op de stroop, bijvoorbeeld 24 exemplaren van het rood weeskind op 23 augustus, in het Lauwersmeer. Dergelijke aantallen heb ik nooit eerder op een avond gezien!

Cucullia chamomillae (kamillevlinder)

Ook nieuw voor het Lauwersmeer dit jaar was de kamillevlinder. Deze, alsook diverse andere soorten van het geslacht *Cucullia*, komen niet of zeer slecht op licht af. Een goede manier om ze toch te zien te krijgen is door te zoeken naar de rupsen. Kamille, de voedselplant, is echter in het Lauwersmeer geen algemene plant omdat het een plant is van ruderaal plaatsen, die in het gebied niet heel veel voorkomen. Althans, tot dit seizoen. Afgelopen winter is er door een groot deel van het gebied namelijk een dijk aangelegd en dit heeft ervoor gezorgd dat er veel gegraven is en er op diverse plekken opeens een redelijke hoeveelheid kamille groeide. Blijkbaar weet de kamillevlinder deze plekken snel te vinden, want op 15 juni werden de rupsen gevonden op de kamilbloemen.

Heliothis virescens (lichte daguil) (Foto: zie pag. 24)

Van oudsher komt deze dagactieve uil vooral voor in de Noord- en Zuid-Hollandse duinen en veel minder in het binnenland. Dit jaar echter verscheen de vlinder op allerlei plaatsen, juist ook in het binnenland. Mogelijk waren het zwervers vanuit de Hollandse duinen, maar het zouden ook migranten uit zuidelijker of oostelijker streken kunnen zijn geweest. De vlinders werden vooral waargenomen tijdens warme zomerdagen! Ook in Friesland werd de vlinder op een aantal locaties gezien, vooral overdag op bloeiende planten. Dat de vlinder ook op licht afkomt bleek op 11 augustus, tijdens een zeer warme nacht met oosten wind, toen ik twee exemplaar op licht ving nabij Oosterwolde. Een dag later, wederom bij een zeer hoge temperatuur in de nacht, werden maar liefst vier exemplaren op licht gevangen in het Lauwersmeer. Ook deze soort was nog niet eerder in het gebied waargenomen.

Cryphia algae (donkergroene korstmosuil)

Nog een nieuwe soort voor het Lauwersmeergebied was *C. algae*. Het eerste exemplaar werd hier op licht waargenomen op 31 juli, ongeveer een half uur voor zonsopkomst! Deze vrij kleine vlinder wordt nog niet zo heel lang in Friesland waargenomen, maar inmiddels wel in grotere aantallen en verspreid over de provincie. De rupsen van deze vlinder leven op algen en korstmossen, groeiend op bomen en struiken.

Nyctobria muralis (groene korstmosuil)

Net als voorgaande soort is ook *N. muralis* in Friesland pas vrij recent voor het eerst waargenomen en heeft de soort zich de afgelopen jaren weten uit te breiden. Op 16 augustus zat er een exemplaar in de val in de tuin. In eerste instantie werd de vlinder gedetermineerd als *Bryophila domestica* (lichte korstmosuil), die vooral in stedelijk gebied voorkomt. Beide soorten vertonen grote uiterlijke gelijkenissen, hoewel er toch ook een aantal onderscheidende kenmerken zijn.

Mormo maura (zwart weeskind)

Deze forse vlinder heet wel 'zwart weeskind' maar hoort voor de rest niet thuis in het groepje van de 'echte' weeskinderen. Qua formaat zou dit overigens prima kunnen, want het zwart weeskind is een zeer forse vlinder. Ook deze soort doet het goed de laatste jaren en wordt met enige regelmaat gezien, verspreid over een groot deel van Nederland. En dit terwijl de vlinder tot zo'n 20 jaar geleden vrijwel uitsluitend in het zuiden/zuidwesten van Nederland en in Limburg werd waargenomen. Op 15 september werd een exemplaar op licht waargenomen in het Lauwersmeer.

Crypsedra gemma (bruine granietuil)

Deze prachtige, in ieder geval in Friesland zeer zeldzame vlinder, bekend van het Fochtelooverveen en het Aekingerzand, werd op 11 augustus waargenomen nabij

Oosterwolde. Mogelijk was ook dit exemplaar afkomstig uit het Fochtelooerveen, want de (vrij harde) wind stond precies goed om met de wind mee richting Oosterwolde te vliegen. Het exemplaar werd waargenomen op een bedrijventerrein en dat is nou niet het ideale leefgebied voor deze – wat biotoop betreft – kieskeurige soort.

Celaena haworthii (wollegras-uil)

Het idee dat de vorige soort uit het Fochtelooerveen afkomstig was, wordt versterkt door de waarneming van maar liefst zes exemplaren van *C. haworthii*, op dezelfde datum en locatie. Ook deze soort heeft een populatie in het Fochtelooerveen en lijkt erg kritisch te zijn qua biotoop, onder andere vanwege de aanwezigheid van de voedselplant wollegras. Overigens leven de rupsen ook op pitrus, maar dit is een plant die juist zeer algemeen is, terwijl de vlinder nogal beperkt is in zijn voorkomen, vooral tot hoog- en laagveengebieden.

Tiliacea citrigo (lindegouduil)

Op 15 september werd *T. citrigo* voor het eerst in het Lauwersmeergebied waargenomen. De kans is groot dat het exemplaar een zwerver is geweest, want voor zover mij bekend komt linde, de voedselplant, slechts sporadisch voor in het gebied.

2020 was een bijzonder nachtvlinderjaar. Het seizoen kwam vrij laat op gang, door – met name in het Lauwersmeer – de koude nachten tot laat in het voorjaar. Echter de zomer kende juist een aantal zeer goede nachten, hoewel de harde wind regelmatig parten speelde. 11 en 12 augustus waren bijzondere avonden met hoge temperaturen en veel bijzondere waarnemingen. In de nacht van 12 op 13 augustus verschenen maar liefst 142 macronachtvlindersoorten op één laken in het Lauwersmeer, met daarbij een aantal soorten die nog nooit eerder in het gebied waargenomen zijn. Dergelijke uitzonderlijke aantallen worden alleen behaald op avonden met voor nachtvlinders zeer gunstige (weers)omstandigheden.

Ik laat het voor dit artikel bij de macro's. Dat wil niet zeggen dat er geen interessante micro's waargenomen werden. In tegendeel! Hoewel het aantal waargenomen micronachtvlindersoorten dit jaar waarschijnlijk kleiner is dan voorgaande jaren, zijn er ook binnen deze groep bijzonderheden waargenomen, waaronder een aantal die nog maar weinig in Nederland gezien zijn, alsook een voor Friesland geheel nieuwe soort. Wellicht komt ik hier op terug in de volgende Flinterwille!

Dagvlinders in Zuidwest-Friesland   Adriaan en Thomas Hol

Afgelopen voorjaar heeft Siep Sinnema mij/ons gevraagd om een artikeltje te schrijven voor de Flinterwille om op deze manier ons voor te stellen. Wij zijn Adriaan en Thomas Hol, vader en zoon. Ik ben leraar/werktuigbouwkundige en Thomas is purser op de boot naar Vlieland. Ik/wij hadden veel eerder kopij willen

Siringenvlinder (*Apeira syringaria*).
Foto: J. Breidenbach (zie pag. 32)

Populierenuil (*Parastichtis suspecta*).
Foto: J. Breidenbach (zie pag. 32)

Zwart weeskind (*Mormo maura*).
Foto: J. Breidenbach (zie pag. 31)

Waddenkaartmot (*Agonopterix curvipunctosa*).
Foto: J. Breidenbach (zie pag. 32)

Tweekleurige tandvlinder (*Leucodonta bicoloria*). Foto: G. Tuinstra (zie pag. 9)

Viervlakvlinder (*Lithosia quadra*), mannetje.
Foto: G. Tuinstra (zie pag. 9)

Verschillende soorten op smeer: o.a. zwart weeskind, roesjes, huismoeders en halmrupsvlinder.
Foto: R. Ynsen (zie pag. 34)

Links:
windepijlstaart (*Agrius convolvuli*)
(zie pag. 7)

Rechts:
blauw weeskind (*Catocala fraxini*) en rood weeskind (*Catocala nupta*) op smeer.
(zie pag. 10)

Foto's:
G.Tuinstra.

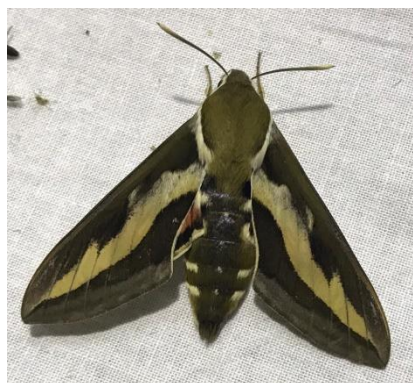
berkentandvinder (*Odontesia carmelita*)
Foto: G.Tuinstra. (zie pag. 9)

lichte daguil (*Heliothis virescens*)
Foto: G.Tuinstra. (zie pag.11)

gekraagde wespvlinder (*Sesia bembeciformis*)
Foto: G.Tuinstra. (zie pag. 6)

walstropijlstaart (*Hyles gallii*). Foto:
G.Tuinstra. (zie pag. 7)

Lieveling (*Timandra comae*)
Foto: F. London (zie pag. 25)